

УДК 338.43:339

JEL Classification: Q13; Q56; Q01

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901039>

Т.О. ЗІНЧУК, доктор економічних наук, професор
Є.В. ЛЕВКІВСЬКИЙ, аспірант*

Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умова сталого розвитку

Мета статті - розкрити зміст поняття «корпоративна соціальна відповідальність структур аграрного бізнесу» і обґрунтувати підходи до її реалізації з урахуванням зарубіжного досвіду, міжнародних стандартів і принципів, а також основних засад сталого розвитку та національних особливостей організації сільськогосподарського виробництва.

Методика дослідження. Аргументація теоретичних положень та одержаних висновків, що формують нові закономірності розвитку аграрного бізнесу в умовах посилення корпоративної соціальної відповідальності на міжнародному рівні, засновувалася на системному підході. Відповідно використані як загальнонаукові (діалектичний, аналізу і синтезу, наукової абстракції), так і спеціальні економічні методи дослідження: історико-економічний - аналіз генези корпоративної соціальної відповідальності; порівняльного аналізу - врахування специфічних умов сільськогосподарської діяльності та порівняння процесів впровадження корпоративної соціальної відповідальності на національному і європейському рівнях; синергетичний - поступове зростання та розвиток корпоративної соціальної відповідальності у контексті узгодженої взаємодії з Цілями сталого розвитку та добровільного виконання міжнародних стандартів.

Результати дослідження. Досліджено та розкрито сутність корпоративної соціальної відповідальності з позиції загальноїсуючих теоретичних поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців. Інтерпретовано зміст корпоративної соціальної відповідальності аграрних бізнес-формувань (аграрних холдингів). Здійснено аналіз вимог до корпоративної соціальної відповідальності через призму міжнародних стандартів, які дозволяють аграрним бізнес-структурам адаптуватися до інституційного середовища та процесу реалізації цілей сталого розвитку.

Елементи наукової новизни. Наведено авторське визначення корпоративної соціальної відповідальності аграрних бізнес-структур та сформовано систему вимог щодо переходу від корпоративної соціальної відповідальності до сталих агромоделей; набули подальшого розвитку рекомендації щодо адаптації аграрних вертикально інтегрованих структур до стандартів корпоративної соціальної відповідальності.

Практична значущість. Обґрунтовані пропозиції щодо зміни пріоритетів корпоративної соціальної відповідальності та необхідності використання сучасних соціальних, економічних та екологічних методів в діяльності аграрних формувань на засадах сталого розвитку можуть бути використані як стратегічні напрями формування державної (регіональної) програми функціонування сталих бізнес-моделей в аграрному бізнесі. Рис.: 3. Бібліогр.: 26.

Ключові слова: агробізнес; вертикально інтегровані структури; глобальна угода ООН; експортний потенціал; корпоративна соціальна відповідальність; корпоративне управління; міжнародні стандарти; сталий розвиток.

Зінчук Тетяна Олексіївна - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроекологічний університет (м. Житомир, Старий бульвар, 7)

E-mail: zintshuk@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5143-2394>

Левківський Євгеній Володимирович - аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроекологічний університет (м. Житомир, Старий бульвар, 7)

E-mail: evgeny.levkovskyy@gmail.com

Постановка проблеми. Сучасні тенденції аграрного бізнесу характеризуються активними процесами вертикальної інтеграції. Під впливом вертикально інтегрованих

структур відбуваються суттєві організаційно-економічні зміни у створенні та використанні додаткових конкурентних переваг на світовому агропродовольчому ринку. Мотивуючим чинником їх виникнення вважається спільне ведення бізнес-діяльності в умовах ринку на основі ефективного і консолідованого використання природно-виробничих, фінансових, людських, інноваційно-

* Науковий керівник – О.В. Скидан, доктор економічних наук, професор.

© Т.О. Зінчук, Є.В. Левківський, 2019

технологічних, інформаційних та інших видів ресурсів. Інтегрована взаємодія учасників створює для них певні конкурентні переваги серед інших структур бізнесу. Як показує досвід високорозвинених країн світу, вертикально інтегровані структури визначають вектор економічного розвитку, підтримуючи можливості лібералізації торгівлі, забезпечуючи синергетичний ефект і ефект масштабу та сприяючи розв'язанню проблем трансакційних витрат. Водночас у гонитві за глобальним лідерством, ринковою владою та намаганні утримання власних конкурентних позицій компанії максимально можливо використовують ресурсний потенціал для досягнення надприбутків, що у свою чергу витісняє з ринку не менш важливих гравців і виробників агропродовольчої продукції, породжує високий ступінь монополізації аграрного ринку, нівелює відношення до проблем сільського розвитку, не відповідає глобальним Цілям сталого розвитку. Наслідки діяльності компаній потребують зміни філософії ведення бізнесу та прийняття рішень щодо посилення їх соціальної місії і відповідальності перед сучасним та майбутнім поколіннями щодо підтримки добробуту та гідної якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів агропромислової інтеграції: розкриттю її теоретичної сутності, переваг та форм здійснення, принципів, основних напрямів розвитку останніми роками присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема ці питання відображені в наукових публікаціях М. Бутко, В. Родіна [2], Н. Зінченко [7], М. Крутько, І. Рижик, С. Макоди [8], І. Сєвідової [15]. Інституціональні й організаційні засади формування та історичні й сучасні етапи становлення процесу вертикальної інтеграції, а саме агрохолдингів, знайшли своє висвітлення в наукових статтях В. Андрійчука [1], П. Гайдуцького [4], А. Данкевича [6], О. Шпикуляка [17]. Результати аналізу передумов розвитку міжнародних інтеграційних процесів та їх впливу на ефективність виробництва продуктів харчування викладені у науковій публікації І. Мартинюка та С. Романишина [12]. З точки зору розгляду і аналізу агропромислової вертикальної інтеграції через призму соціального явища, також підходів до принципів соціальної відповідальності підприємств заслуговують на увагу висновки таких вчених, як Б. Дуб [5],

С. Король [9], Ю. Лупенко, М. Кропивко [10] та ін. Наукові дискусії щодо сучасних форм і ролі в національному агропромислому виробництві й розвитку сільських територій «великого» агробізнесу набувають актуалізації серед таких учених, як О. Мороз, В. Семцов, Г. Кукель [11] та ін.

Разом із тим, визнаючи цінність сформованої вітчизняної теоретико-методологічної бази, її методичне наповнення, а також практичну привабливість і перспективність подальшого функціонування на аграрному ринку вертикально інтегрованих підприємств, потребує нового науково-аналітичного бачення тематика сучасних міжнародних підходів і стандартів соціальної відповідальності бізнес-структур, які є необхідною умовою досягнення цілей, визначених у політиці сталого розвитку на період до 2030 року.

Мета статті - розкрити зміст поняття корпоративної соціальної відповідальності структур аграрного бізнесу і обґрунтувати підходи до її забезпечення з урахуванням зарубіжного досвіду, міжнародних стандартів і принципів, а також основних засад сталого розвитку та національних особливостей організації сільськогосподарського виробництва.

Методологія дослідження. Процес наукового дослідження характеризується послідовністю та системністю розгляду такої важливої складової функціонування компанії, як корпоративна соціальна відповідальність. За допомогою комплексу загальнонаукових та спеціальних економічних методів дослідження введено поняття «корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу», яке відповідає сучасним цілям сільськогосподарського виробництва, сталого розвитку та має забезпечуватися через добровільне виконання міжнародних стандартів. На основі закономірностей і властивостей розвитку аграрного бізнесу сформовано проблеми, що об'єктивно приводять до необхідності посилення соціальної відповідальності агроформувань. Націленість проаналізованих наукових розробок вітчизняних і зарубіжних учених на питання соціальної відповідальності в бізнесі дозволила виявити стратегічні завдання забезпечення корпоративної соціальної відповідальності.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз стану кон'юнктури товарних

світових ринків агропродовольчої продукції свідчить про перспективність розвитку аграрного бізнесу не лише як найприбутковішої сучасно-інноваційної сфери суспільного виробництва з привабливим ресурсним потенціалом, але і як соціально важливої складової державної політики. З причин зростання чисельності населення світу та, відповідно, збільшення попиту на харчові продукти й рівня їх споживання, а також підвищення цін на продовольство в межах 20-50%, за прогнозами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), стратегічна роль і значущість аграрного бізнесу лише підсиляться [14]. Адаптаційні можливості аграрного бізнесу в умовах ринкового середовища забезпечуються передусім за рахунок інноваційних підходів, диверсифікації сільськогосподарської діяльності/поглибленні спеціалізації та організаційно-управлінських трансформацій при виборі ефективних методів функціонування. Це дає свої позитивні результати та шанси для розвитку. Аграрний сектор упродовж останнього п'ятирічного періоду впевнено утримує лідерські експортні позиції в економіці України. На потреби аграрного сектору використовується 70,8% загальної земельної площі (42,7 млн га), при цьому експорт сільськогосподарської продукції сягає 42,5% від загального обсягу експорту. Вартісна оцінка аграрного експорту за 2017 р. досягла 18,2 млрд дол. США. У найбільших обсягах експортуються соняшникова олія (24,8%), кукурудза (18%), пшениця та суміші пшениці й жита (14,45%), соя (4,84%), ячмінь (4,6%), насіння ріпаку (4,6%) [13, 18].

Суттєвий внесок у відчутні досягнення аграрного бізнесу належить вертикально інтегрованим структурам, або аграрним холдингам, які є учасниками ринкової конкуренції, здійснюють свою господарську діяльність у сфері виробництва і переробки продукції на основі процесів поглинання та інтеграції, що зумовлює їх кінцеву мету – отримання прибутку. Роль і місце агрохолдингів в економіці та аграрному бізнесі залишається предметом активних дискусій на рівні всіх країн світу, де вони набувають свого розповсюдження. Разом із тим процеси глобалізації надають певних переваг на користь вертикально інтегрованих структур, оскільки такі формування демонструють вигоди для створення галузевих ринків, зменшення витрат на виробництво сільськогос-

подарської продукції, широкі можливості для запровадження інновацій, інвестиційну привабливість, а також високий рівень професійного менеджменту, маркетингу та логістики. В Україні спостерігається стрімкий розвиток процесу «агрохолдингізації», що підтверджується даними офіційної статистики та Українського клубу аграрного бізнесу. Протягом п'яти років кількість аграрних холдингів зросла на 13 одиниць і за підсумками 2017 р. в агробізнесі функціонувало вже 93 агрохолдинги, в обробітку яких перебуває 29% сільськогосподарських угідь. Загальний земельний банк також має тенденцію до збільшення: за період 2002 – 2017 рр. його розмір зріс від 5,6 до 5,95 млн га. При цьому найбільша кількість агрохолдингів концентрується в центральній та північній частині України, а саме: у Київській (32), Чернігівській (28), Полтавській (26) областях; найменша їх кількість зосереджена в Закарпатській (1), Луганській (5), Чернівецькій (5) [14,18]. Враховуючи динаміку останніх років, цей тренд набуватиме подальшого закріплення та розповсюдження.

Неоднозначність вертикальної інтеграції як організаційно-економічної форми аграрного бізнесу полягає в недостатній реалізації та підтримці функцій сталого розвитку, в ігноруванні окремих Цілей сталого розвитку. Зокрема, виробники агропродовольчої продукції з метою примноження власного капіталу допускають у своїй діяльності використання генномодифікованих кормів для тварин, насіння; застосовують хімічні засоби захисту рослин, які потрапляють на приватні садибні ділянки, надмірно використовують водні запаси, виснажують землі, що спричиняє погіршення стану здоров'я людей та забруднення навколишнього природного середовища, створює дефіцит життєзаспечуючих видів ресурсів. Крім того, нівелюється державна політика щодо підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва, витісняється роль фермерства, захоплюються землі та знищуються посіви. Негативний ефект від діяльності агрохолдингів відчуває соціальна сфера сільських територій, який виявляється в зниженні рівня зайнятості сільського населення та гальмуванні розвитку несільськогосподарського бізнесу, низьких темпах залучення інвестицій у сільський розвиток.

Напрями діяльності агрохолдингів повинні орієнтуватися на економічні, соціальні та

екологічні ефекти, які передбачені політикою сталого розвитку при високому рівні відповідальності перед теперішніми і майбутніми поколіннями. За умов сталого розвитку економічне зростання, виробництво матеріальних благ і процеси споживання та інші види діяльності відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення оточуючого природного середовища і підтримувати життєдіяльність населення світу. Цілі сталого розвитку (ЦСР), які були проголошені 25 вересня 2015 р. на історичному саміті ООН та викладені у Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року, спрямовані на покращення добробуту людей, забезпечення темпів економічного зростання та вирішення багатьох проблем у сфері освіти, охорони здоров'я, змін клімату, охорони та захисту природних ресурсів тощо. Отже, з 1 січня 2016 року з набуттям чинності 17-ти Цілей сталого розвитку [26], відповідно до змісту яких способи ведення бізнесу мають бути спрямовані не лише на отримання прибутку, а й на утворення так званої змішаної вартості (*blended value*). Тобто реалізація фінансових, економічних та соціальних цілей бізнес-структур повинна забезпечувати відповідну соціальну вартість та пов'язані з нею доходи [21]. За даними опитування директорів компаній - учасників Глобального договору ООН, 93% респондентів погодилися з тим, що сталий розвиток - ключовий чинник майбутнього успіху бізнесу і саме стійкий розвиток органічно й тісно пов'язаний з корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ).

Гене́за виникнення та еволюція дефініції «корпоративна соціальна відповідальність» вперше згадана та змістовно розгорнута в 1953 р. американським ученим Г. Боуеном у науковій монографії «Соціально відповідальний бізнесмен». Зокрема зазначено, що КСВ полягає у необхідності виконання «зобов'язань бізнесмена дотримуватися політики, приймати рішення або дотримуватися тієї лінії своїх дій, яка є бажаною з огляду на цілі та цінності суспільства» [19]. У 1908 р. ідея КСВ зустрічалася в публікації Дж. Перкінса «Сучасна корпорація», де наголошувалося на тому, що «в міру збільшення розмірів бізнесу збільшуються його зобов'язання перед громадою» [23]. Проте міра такої відповідальності визначається

бізнесом, а результати відповідних заходів не приводять до зростання активів.

Свого більш суттєвого продовження теорія КСВ знайшла у 2005 р. в спільній роботі Філіпа Котлера та Ненсі Лі: «Корпоративна соціальна відповідальність: як зробити якнайбільше добра для вашої компанії та суспільства» [22], де соціальна відповідальність бізнесу визначалася як добровільний внесок бізнесу в соціальний, економічний і екологічний розвиток суспільства. У подальшому, критично оцінюючи чимало претензій до існуючої концепції КСВ, М.Портрер та М. Креймер запропонували нову концепцію (2011 р.), згідно з якою відбувається перехід від обов'язків до реального процесу створення спільної вартості в результаті відповідних проектів. Разом з тим недолік даної концепції полягав у тому, що ні компанії, ні потенційні кредитори, ні інвестори не могли визначити цю вартість на своєму балансі [24]. Основною проблемою було те, що всі результати соціальних і екологічних проектів не впливали на фінансові результати компанії і не могли бути реалізовані на ринку. Отже, фінансові інституції не були мотивовані на витрачання коштів на добродійні проекти заради покращення іміджу. Але найбільшим недоліком цієї концепції став фактор добровільності, що є етичним питанням й вирішується через призму власного менеджменту та в умовах обмежених власних фінансових ресурсів.

Продовження внеску в розробку теорії та методики визначення КСВ відбувається постійно (рис. 1), і в сучасну епоху переходу від «добровільної відповідальності» до нових моделей ведення бізнесу. Так, спираючись на модель триєдиного підходу (економічне процвітання; соціальна справедливість та підвищення якості життя; збереження та відтворення природних ресурсів) та принципи сталого розвитку, Дж. Елкінгтоном (1997) розроблено модель «потрійної мети стійкого розвитку для бізнесу», або модель ЗР: Люди (*People*), Планета (*Planet*), Прибуток (*Profit*). У цій моделі, як альтернативній до всіх існуючих, люди - це соціальна складова сталого розвитку й основний елемент соціально-культурної системи; планета - елемент цілісної біологічно-фізичної природної системи; прибуток - критерій максимізації доходів за умови збереження капіталу, який цей дохід забезпечує. Три компоненти моделі «ЗР» розгляда-

ються як стовпи сталого розвитку компанії. Така концепція орієнтована принаймні на виконання подвійної місії: по-перше, на отримання прибутку та вирішення проблем еколого-соціального характеру та, по-друге,

на результати ефективної боротьби зі змінами клімату й розв'язання соціальних проблем, які можуть стати активом для компанії, привабливим додатковим продуктом для інвесторів і кредиторів.

Рис. 1. Еволюція формування КСВ

Джерело: За результатами Responsible Business Forum [25].

Таким чином, під сталим розвитком компанії слід розуміти добровільне ведення бізнесу, при якому задовольняються не лише економічні, а й екологічні та соціальні потреби. Розглянуті підходи щодо КСВ знайшли відображення в *Standard ISO 26000 (відповідальність організації щодо впливу своїх рішень та дій на суспільство та навколишнє середовище, гарантоване прозорістю та етичною поведінкою)*, прийнятому ЄК у жовтні 2011 р., відповідно до якого КСВ означає:

- сприяння сталому розвитку, процвітання та здоров'ю суспільства;
- врахування очікувань зацікавлених сторін;
- відповідність законодавству та міжнародним стандартам поведінки;
- інтегрованість з діяльністю організації, підтримка «гарних відносин».

Сучасні тенденції на світовому аграрному ринку в умовах глобалізації та посилення конкуренції формують привабливий у майбутньому імідж вітчизняних аграрних біз-

нес-структур для іноземних інвесторів. Найбільш вираженими позиціями аграрного бізнесу стають такі:

1) інноваційний прогрес у всіх галузях агропромислового виробництва;

2) посилення сервісної складової аграрного бізнесу (бізнес «другого порядку»);

3) трансформація існуючих моделей з орієнтацією на середньо-та довгострокові перспективи;

4) нарощування капіталізації;

5) розширення географії експорту;

6) поглиблення міжнародної спеціалізації на виробництві органічної агропродовольчої продукції й орієнтація на «натуральність» продуктів харчування та ін.

Такі перспективи розвитку аграрного бізнесу спонукають до найшвидшого пошуку відповіді на запитання про КСВ та, зокрема, її суспільне розуміння.

Виходячи з теоретичних засад розгляду цього поняття та умов, переваг і недоліків ведення аграрного бізнесу вертикально інтегрованими структурами, слід врахувати декілька обов'язкових аспектів визначення. Принаймні, варто виходити з принципу добровільності корпоративної соціальної відповідальності, з одного боку, з іншого - з обов'язковості поєднання бізнес-інтересів і досягненням цілей сталого розвитку та умов дотримання міжнародних стандартів. Отже, відповідальний аграрний бізнес ототожнюється зі сталим бізнесом, який спонукає до позитивних змін при максимізації вигід і мінімізації впливів. Таким чином, КСВ аграрних бізнес-структур – це ефективна, інноваційно розвинена та високоприбуткова діяльність компанії, заснована на добровільних/обов'язкових ініціативах, спрямованих на реалізацію неприбуткових заходів з метою якісних соціоекономічних та екологічних змін у довгостроковій перспективі при високій відповідальності перед суспільством.

Тлумачення КСВ у такій редакції відповідає основним засадам сталого розвитку. За визначенням Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку (відомої як Комісія Брундтланд, 1987 р.): «сталый розвиток - це позбавлення майбутніх поколінь глобальних економічних, екологічних та соціальних потреб».

На міжнародному рівні питання КСВ та сталого розвитку підпадають під дію таких норм (стандартів), як:

AA 1000 - AccountAbility 1000 - стандарти етичної та соціальної звітності, в яких зазначено принципи найкращої практики у створенні правил соціальної відповідальності та етики. Стандарт передбачає інтеграцію соціальних аспектів в організацію бізнесу. Основною ідеєю є максимальне залучення зацікавлених осіб та врахування їхньої думки в процесі аналітичного звіту компанії.

Цей стандарт найбільш адаптований у практику КСВ вітчизняного бізнесу;

GRI framework reporting principles - основні принципи звітування щодо економічних, екологічних та соціальних аспектів функціонування організації, незалежно від галузі, розміру та її місцезосташування;

Global Compact - глобальний договір ООН (ГД ООН), глобальна (міжнародна) ініціатива, що містить сукупність принципів прав людини, стандартів праці, екології та протидії корупції. Запровадження 10 принципів ГД ООН - це стратегічний напрям політики у сфері соціальної відповідальності усіх суб'єктів господарювання;

Global Reporting Initiative - керівні принципи звітування з питань сталого розвитку (версія 3.0; 2006 р.) [20];

ISO 26000 - керівництво із соціальної відповідальності. Охоплення міжнародним стандартом відбуваються за принципом незалежності від таких умов: 1. Типу організації (приватні, громадянські, неурядові). 2. Розміру організації. 3. Географічного місцезосташування організації. 4. Рівня соціальної відповідальності організації. Стандарт ISO 26000 є гнучким, доступним у перекладі, ключовим при визначенні меж КСВ та залученні зацікавлених сторін (рис. 2). Використовується виключно на добровільних засадах та не придатний для сертифікації. Більше того, він не призначений для юридичних дій, скарг, захисту в суді, або інших заяв у будь-яких міжнародних, регіональних, національних судових процесах [20].

На міжнародному і європейському рівні Стандарт ISO 26000 є найавторитетнішим та вважається основним інструментом для підвищення рівня прогресу в усіх сферах соціальної відповідальності. Водночас свого широкого розповсюдження в агробізнесі він не набув, хоча може бути корисним у рамках співробітництва соціально відповідального бізнесу та територіальних громад у реалізації проектів з розвитку: сільської інфраструктури, енергозбереження, медици-

ни та освіти, самозайнятості сільського населення, продовольчих субсидій незахищеним верствам населення, залученні інвестицій в сільську економіку, грантів тощо.

Як правило, аграрні підприємства ототожнюють КСВ з благодійністю, з одноразовими заходами з вирішення внутрішніх проблем. Механізми реалізації соціальних функцій відбуваються на договірному рівні та

регламентовані угодами, положеннями про діяльність структурних підрозділів та іншими непопулярними діями. Мотивація соціальної відповідальності в сучасних аграрних бізнес-структурах, за досвідом європейських країн, має враховувати актуальні тенденції, які формуються на засадах сталого розвитку і викликів глобалізації.

Рис. 2. Сфери КСВ - ISO 26000: основні напрями

Джерело: За матеріалами ISO.org та Responsible Business Forum [25].

До них слід віднести такі:

- активізація та впровадження елементів інформаційного менеджменту (відео- та інфографіка, соціальні мережі та інші інформаційні ресурси, дії та операції);
- зменшення державного тиску на діяльність компаній;
- зміни, пов'язані з домінуванням ринку споживачів;
- «енергоповорот» у бік відновлювальної енергетики;
- впровадження стратегій управління природними (водними, земельними, фінансовими та ін.) ресурсами;
- зростаюча роль фінансового директора в КСВ;
- інноваційність діяльності та підвищення темпів впровадження досягнень НТП у сільському господарстві;
- формування глобальних ланцюгів доданої вартості в міжнародних торговельних потоках;

- розвиток і поглиблення міжгалузевої інтеграції, міжгалузеве співробітництво та диверсифікація діяльності;
- прозорість податків;
- розповсюдження соціальної (нефінансової) звітності як напрям нівелювання ризиків.

З урахуванням тенденцій світового порядку змінюються пріоритети КСВ (рис. 3).

Особливості змін полягають у дотриманні законності, виробничо-етичних та моральних норм поведінки, прозорості та екологізації, поваги до людей і суспільства, внаслідок чого формується рівень інвестиційної привабливості й конкурентоспроможності компаній. Як приклад соціальної відповідальності в країнах-членах ЄС слід вважати екологічність САП ЄС на період до 2030 року, широке розповсюдження географічних зазначень на агропродовольчу продукцію, безоплатне харчування дітей у школах, диверсифікацію бізнесу, програми сільського

розвитку, спрямовані на економічну інклюзію, енергоефективність, природоохоронні заходи тощо. Отже, звідси, соціальну відпо-

відальність можна розглядати як ресурс підвищення рівня життя і добробуту на сільських територіях.

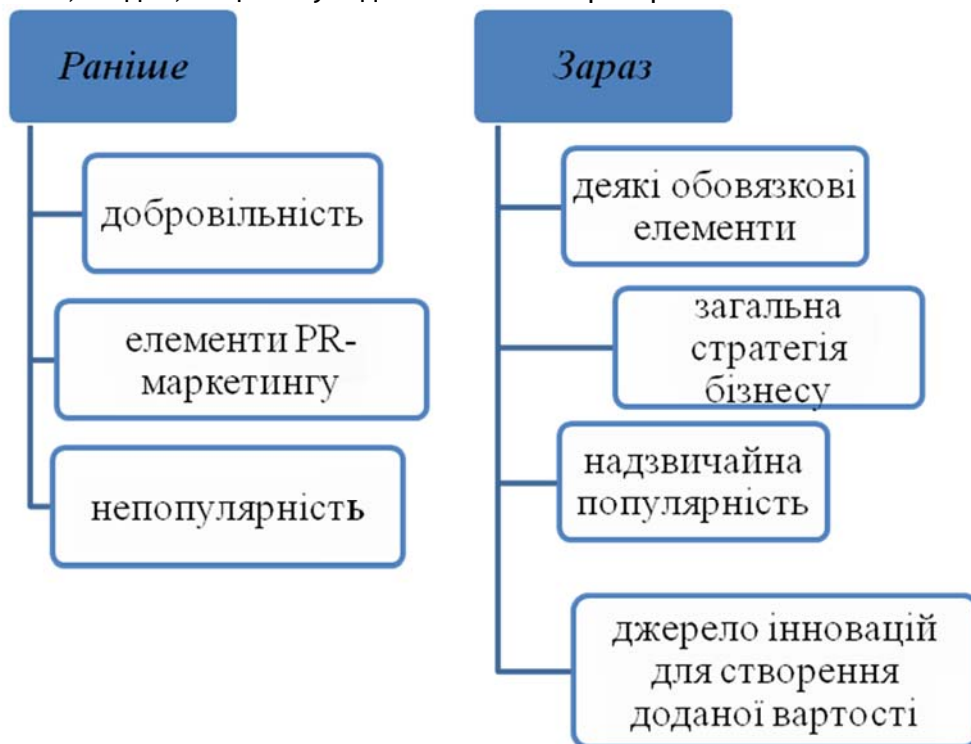

Рис. 3. Зміна пріоритетів у розумінні КСВ

Джерело: За матеріалами Responsible Business Forum [25].

Висновки. Корпоративна соціальна відповідальність відкриває доступ до нових способів ведення агробізнесу. Серед перспективних позитивних проявів КСВ у внутрішньому середовищі важливо відзначити такі: гідна оплата праці, соціальні гарантії, офіційне працевлаштування, належні умови праці, гендерна рівність, розвиток соціального партнерства. Соціальні ініціативи компанії впливають також і на формування зовнішнього середовища й стають основою її ділової репутації та іміджу. Зокрема, корпоративна благодійність, охорона навколишнього середовища, взаємодія з об'єднаними територіальними громадами, спонсорська допомога та інші заходи націлюють на максимальну сприйнятливість до міжнародних стандартів, адаптацію до сучасних норм корпоративної культури. Українські реалії аграрного бізнесу свідчать про необхідність формування системи КСВ з урахуванням суттєвих специфічних особливостей, які відсутні в європейських, або агромоделях інших країн світу: великі масиви обробітку земель, відсутність належної підтримки і контролю діяльності з боку держави, високий ступінь невизначеності структури виробництва у перспективі, другорядність еко-

логічних норм і стандартів відносно природних ресурсів тощо. Зміна образу бізнес-діяльності, з орієнтацією на високий рівень КСВ потребує виконання стратегічних завдань.

До першочергових належать такі: трансформація організаційно-економічних та управлінських засад функціонування агрокомпаній до виконання завдань КСВ, визначених міжнародними інститутами; приєднання аграрних бізнес-структур до ГД ООН; підвищення ефективності управління багатопрофільною діяльністю великотоварних аграрних формувань відповідно до європейських умов реформування сільського господарства в межах Спільної аграрної політики ЄС у напрямі екологізації; розроблення та реалізація соціальноорієнтованої стратегії інноваційної діяльності в таких галузях, як захист рослин, тварин, лісів, водних та земельних ресурсів; поступовий перехід від КСВ до міжнародно спеціалізованих та диверсифікованих сталих бізнес-моделей; запровадження на національному рівні обов'язкової соціальної звітності (інструмент для організації спілкування та розкриття нефінансових даних про діяльність корпоративно інтегрованих структур аграр-

ного бізнесу) у сферах навколишнього середовища, соціальної відповідальності та корпоративного управління. Соціальна звітність - це підзвітна інформація, в якій відображається не лише економічна інформація, а й соціальні та екологічні показники. Соціальна звітність підвищує ефективність комунікацій компанії з бізнес-партнерами,

Список бібліографічних посилань

1. Андрійчук В. Г. Агрпромишлові формування нового типу. *Економіка АПК*. 2013. № 1. С. 3-15.
2. Бутко М. П., Родін В. С. Агрпромишлова інтеграція як шлях активізації аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 10-13.
3. В Україні стрімко зростає кількість агрохолдингів. URL : <https://delo.ua/business/v-ukraine-stremitelno-rastet-kolichestvo-agroholdingov-343700/>.
4. Гайдучий П. І. Структурні перекося і ризики кризи в АПК. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 38-46.
5. Дуб Б. Сучасний стан і тенденції економічної безпеки агрохолдингів в Україні. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3., №1. P. 94-107. URL : www.are-journal.com (Last accessed: 04.11.2018).
6. Данкевич А. Є. Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів. *Економіка АПК*. 2012. № 1. С. 69-74.
7. Зінченко Н. В. Агрпромишлова інтеграція як чинник підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2010. № 5 (44). С. 41-43.
8. Крутько М. А., Рижик І. О., Макода С. Л. Сутність та особливості агропромишлової інтеграції. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка*. 2016. Вип. 172. С. 126-132.
9. Король С. Соціально відповідальне підприємство: поняття, ідентифікація, рівні. *Економіка України*. 2018. № 6. С. 69-83.
10. Лупенко Ю. О., Кропивко М. Ф. Агрпромишлі в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С. 5-21.
11. Мороз О. В., Семцов В. М., Кукель Г. С. Моделювання впливу агрохолдингів на розвиток сільського господарства і сільських територій України. *Економіка та держава*. 2015. № 12. С. 62-66.
12. Мартинюк І. І., Романишин С. Б. Міжнародна агрпромишлова інтеграція. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 776. С. 369-373.
13. Основні аграрні підсумки 2017 року. URL : https://biz.censor.net.ua/columns/3042543/osnovn_agrarn_pdsumki_2017_roku (Last accessed: 04.11.2018).
14. Перспективи розвитку агробізнесу. URL : <http://www.mayger.ua/uk/analitika/perspektivi-agrobiznesu-ukrayini>. (Last accessed: 01.12.2018).
15. Севідова І. О. Функціонування аграрних підприємств України в структурі оптового агропродовольчого ринку. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2015. № 3. С. 284-291.
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>. (Last accessed: 29.11.2018).
17. Шпикуляк О. Г. Інститут аграрного ринку : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ. 2009. 480 с.
18. 2018: «Агробізнес України»: огляд п'ятого видання інфографічного довідника. URL : <http://www.bakertilly.ua/news/id1570>. (Last accessed: 04.11.2018).
19. Bowen H. *Social Responsibilities of the Businessman*. New York : Harper and Row, 1953, 276 p.

забезпечує прозорість діяльності, зміцнює ділові контакти.

Водночас розвиток та впровадження принципів КСВ у діяльність суб'єктів аграрного бізнесу вимагає підтримки на урядовому (як загальнодержавному, так і регіональному) рівні, на рівні громадськості (ОТГ) та власне на рівні бізнес-структур.

References

1. Andriichuk, V.H. (2013). Ahropromyslovi formuvannia novoho typu [Agroindustrial formation of a new type]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 3-15 [In Ukrainian].
2. Butko, M.P. & Rodin, V.S. (2010). Ahropromyslova intehratsiia yak shliakh aktyvizatsii ahrarnoho vyrobnytstva [Agroindustrial integration as a way to intensify agrarian production]. *Ekonomika APK*, 3, pp. 10-13 [In Ukrainian].
3. V Ukraini strimko zrostaie kilkist ahrokhodyniv [The number of agroholdings is growing rapidly in Ukraine]. (n.d.). Retrieved from: <https://delo.ua/business/v-ukraine-stremitelno-rastet-kolichestvo-agroholdingov-343700> [In Ukrainian].
4. Haidutskyi, P.I. (2014). Strukturni perekosy i ryzhyky kryzy v APK [Structural distortions and risks of the crisis in the agroindustrial complex]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 38-46 [In Ukrainian].
5. Dub, B. (2017). Suchasnyi stan i tendentsii ekonomichnoi bezpeky ahrokhodyniv v Ukraini [Current state and trends of economic safety of agroholdings in Ukraine]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, Vol. 3., 1, pp. 94-107. Retrieved from: <https://www.are-journal.com> [In Ukrainian].
6. Dankevych, A.Ye. (2012). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku ahrokhodyniv [Organizational and economic principles of development of agricultural holdings]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 69-74 [In Ukrainian].
7. Zinchenko, N.V. (2010). Ahropromyslova intehratsiia yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti silskohospodarskoho vyrobnytstva [Agroindustrial integration as a factor in increasing efficiency of agricultural production]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, 5 (44), pp. 41-43 [In Ukrainian].
8. Krutko, M.A., Ryzhyk, I.O., & Makoda, S.L. (2016). Suttinist ta osoblyvosti ahropromyslovoi intehratsii [Essence and features of agro-industrial integration]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva im. Petra Vasylenka*, 172, pp. 126-132 [In Ukrainian].
9. Korol, S. (2018). Sotsialno vidpovidalne pidpriemstvo: poniattia, identyfikatsiia, rivni [Socially responsible enterprise: concept, identification, levels]. *Ekonomika Ukrainy*, 6, pp. 69-83 [In Ukrainian].
10. Lupenko, Yu.O. & Kropyvko, M.F. (2013). Ahrokhodyniv v Ukraini ta posylennia sotsialnoi spriamovanosti yikh diialnosti [Agroholdings in Ukraine and strengthening the social orientation of their activities]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 5-21 [In Ukrainian].
11. Moroz, O.V., Semtsov, V.M., & Kukel, H.S. (2015). Modeliuvannia vplyvu ahrokhodyniv na rozvytok silskoho hospodarstva i silskykh terytorii Ukrainy [Modeling of the influence of agroholdings on development of agriculture and rural areas of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, 12, pp. 62-66 [In Ukrainian].
12. Martyniuk, I.I. & Romanishyn, S.B. (2013). Mizhnarodna ahropromyslova intehratsiia. [International agro-industrial integration]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, 776, pp. 369-373 [In Ukrainian].
13. Osnovni ahrarni pidsumky 2017 roku [The main agrarian results of 2017]. (n.d.). Retrieved from: https://biz.censor.net.ua/columns/3042543/osnovn_agrarn_pdsu mki_2017_roku [In Ukrainian].
14. Perspektyvy rozvytku ahrobiznesu [Prospects for development of agribusiness]. (n.d.). Retrieved from: <http://www.mayger.ua/uk/analitika/perspektivi-agrobiznesu-ukrayini> [In Ukrainian].

20. Encyklopedia CSR to zbiór terminów związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu. URL : <http://odpowiedzialnybiznes.pl/hasla-encyklopedii/raportowanie-spoleczne/>. (Last accessed: 04.11.2018).

21. Emerson J. The blended value map. Tracking the Intersects and Opportunities of Economic, Social and Environmental Value Creation. URL : <https://www.issueab.org/resource/the-blended-value-map-tracking-the-intersects-and-opportunities-of-economic-social-and-en>. (Last accessed: 09.12.2018).

22. Kotler Ph. Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause [перев. с англ. С. Яринич]. Киев, 2005.

23. Perkins, George W. The Modern Corporation. The Currency Problem and the Present Financial Situation. New York : The Columbia University Press, p. 163.

24. Porter M. E., Kramer M. R. Creating Shared Value: How to Reinvent Capitalism - and Unleash a Wave of Innovation and Growth. Harvard Business Review, 2011, pp. 63-70.

25. Responsible Business Forum Poland : <http://odpowiedzialnybiznes.pl/english/>, <http://odpowiedzialnybiznes.pl/news/> (Last accessed: 16.12.2018).

26. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development URL : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=E. (Last accessed: 08.11.2018).

15. Sievidova, I.O. (2015). Funktsionuvannya ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy v strukturі optovoho ahroproduvolchoho rynku [Functioning of agrarian enterprises of Ukraine in structure of the wholesale agro-food market]. *Visnyk KhNAU. Seriya: Ekonomichni nauky*, 3, pp. 284-291 [In Ukrainian].

16. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnietei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. (n.d.). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua> [In Ukrainian].

17. Shpykuliak, O.H. (2009). *Instytut ahrarnoho rynku : monohrafiia [Institute of agrarian market: monograph]*. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

18. 2018: "Ahrobiznes Ukrainy": ohliad piatoho vydannia infografichnoho dovidnyka [2018: "Agribusiness of Ukraine": review of the fifth edition of the infographic guide]. (2018). Retrieved from: <http://www.bakertilly.ua/news/id1570> [In Ukrainian].

19. Bowen, H. (1953). *Social responsibilities of the businessman*. New York: Harper and Row [In English].

20. Encyklopedia CSR to zbiór terminów związanych ze społeczną odpowiedzialnością biznesu. (n.d.). Retrieved from: <http://odpowiedzialnybiznes.pl/hasla-encyklopedii/raportowanie-spoleczne> [In Polish].

21. Emerson, J. (n.d.). The blended value map. Tracking the intersects and opportunities of economic, social and environmental value creation. Retrieved from: <https://www.issueab.org/resource/the-blended-value-map-tracking-the-intersects-and-opportunities-of-economic-social-and-en> [In English].

22. Kotler, Ph. (2005). *Corporate social responsibility: doing the most good for your company and your cause*. S. Yarnych (Trans.). Kyiv [In English].

23. Perkins, G.W. (n.d.). *The modern corporation. The currency problem and the present financial situation*. New York: The Columbia University Press [In English].

24. Porter, M.E. & Kramer, M.R. (2011). Creating shared value: how to reinvent capitalism - and unleash a wave of innovation and growth. *Harvard Business Review*, pp. 63-70 [In English].

25. Responsible business forum Poland. (n.d.). Retrieved from: <http://odpowiedzialnybiznes.pl/english/> [In English].

26. Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. (n.d.). Retrieved from: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/L.1&Lang=E [In English].

Zinchuk T.O., Levkivskiy Ye.V. Corporate social responsibility of vertically integrated entities as a condition of sustainable development

The purpose of the article is to identify content of corporate social responsibility of agribusinesses and substantiate approaches to its realization taking into account foreign experience, international standards and basic principles of sustainable development, national peculiarities of agricultural production organization.

Research methods. Argumentation of theoretical positions and conclusions, which form new patterns of agribusiness development in context of strengthening corporate social responsibility at international level, was based on the system approach. Accordingly, there were used general scientific (dialectical, analysis and synthesis, scientific abstraction), and special economic methods of research, in particular: historical and economic for analysing genesis of corporate social responsibility; comparative analysis for taking into account specific conditions of agricultural activity and comparing processes of implementation of corporate social responsibility at the national and European levels; synergistic for learning the gradual growth and development of corporate social responsibility in context of coherent interaction with Sustainable development goals and voluntary compliance with international standards.

Research results. Essence of corporate social responsibility from a standpoint of general theoretical views of domestic and foreign scholars was investigated and disclosed. Content of corporate social responsibility of agribusiness entities (agroholdings) was interpreted. It was done an analysis of existing requirements for corporate social responsibility through a prism of international standards that allow agribusiness entities to adapt to the institutional environment and the process of achieving Sustainable development goals.

Elements of scientific novelty. The author's definition of corporate social responsibility of agrarian business structures was given and a system of requirements for transition from corporate social responsibility to sustainable agro-models was formed. Recommendations for the adaptation of agrarian vertically integrated entities to standards of corporate social responsibility were further developed.

Practical significance. Proposals for changing corporate social responsibility priorities and necessity of using modern social, economic and environmental methods of agrarian activities on basis of sustainable development, which can serve as strategic directions for a formation of state (regional) program of sustainable business model functioning in agriculture, were grounded. Figs.: 3. Refs.: 26.

Keywords: *agribusiness; vertically integrated entities; the United Nations Global Compact; export potential; corporate social responsibility; corporate governance; international standards; sustainable development.*

Zinchuk Tetyana Oleksiyivna - doctor of economic sciences, professor, head of the department of international economic relations and European integration, Zhytomyr National Agroecological University (7, Staryi bld., Zhytomyr)
E-mail: zintshuk@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5143-2394>

Levkivskiy Yevhenii Volodmyrovych - postgraduate student of the department of international economic relations and European integration, Zhytomyr National Agroecological University (7, Staryi bld., Zhytomyr)
E-mail: evgenyy.levkovskyy@gmail.com

Зинчук Т.А., Левковський Є.В. *Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умова сталого розвитку*

Цель статьи - раскрыть содержание понятия «корпоративная социальная ответственность структур аграрного бизнеса» и обосновать подходы к её реализации с учётом зарубежного опыта, международных стандартов и принципов, а также основных положений устойчивого развития и национальных особенностей организации сельскохозяйственного производства.

Методика исследования. Аргументация теоретических положений и полученных результатов, которые формируют новые закономерности развития аграрного бизнеса в условиях усиления корпоративной социальной ответственности на международном уровне, основывалась на системном подходе. Соответственно были использованы как общенаучные (диалектический, анализа и синтеза, научной абстракции), так и специальные экономические методы исследования: историко-экономический - анализ генезиса корпоративной социальной ответственности; сравнительного анализа - учёт специфических условий сельскохозяйственной деятельности и сравнение процессов внедрения корпоративной социальной ответственности на национальном та европейском уровнях; синергетический - постепенное возрастание и развитие корпоративной социальной ответственности в контексте согласованных действий с Целями устойчивого развития и добровольного выполнения международных стандартов.

Результаты исследования. Исследована и раскрыта сущность корпоративной социальной ответственности с позиции существующих теоретических взглядов отечественных и зарубежных учёных. Интерпретировано содержание корпоративной социальной ответственности аграрных бизнес-формирований (аграрных холдингов). Проведён анализ требований к корпоративной социальной ответственности через призму международных стандартов, которые позволяют аграрным бизнес-структурам адаптироваться к институциональной среде и процессу реализации целей устойчивого развития.

Элементы научной новизны. Приведено авторское определение корпоративной социальной ответственности аграрных бизнес-структур и сформирована система требований относительно перехода от корпоративной социальной ответственности к устойчивым агромоделям, получили дальнейшее развитие рекомендации по адаптации аграрных вертикально интегрированных структур к стандартам корпоративной ответственности.

Практическая значимость. Обоснованные предложения по изменению приоритетов корпоративной социальной ответственности и необходимости использования современных социальных, экономических и экологических методов в деятельности аграрных формирований на принципах устойчивого развития могут быть использованы в качестве стратегических направлений при формировании государственной (региональной) программы устойчивых бизнес-моделей в аграрном бизнесе. Илл.: 3. Библиогр.: 26.

Ключевые слова: *агробизнес; вертикально интегрированные структуры; глобальный договор ООН; экспортный потенциал; корпоративная социальная ответственность; корпоративное управление; международные стандарты; устойчивое развитие.*

Зинчук Татьяна Алексеевна - доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой международных экономических отношений и европейской интеграции, Житомирский национальный агроэкологический университет (г. Житомир, Старый бульвар, 7)
E-mail: zintshuk@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5143-2394>

Левковський Євгеній Володимирович - аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, Житомирський національний агроекологічний університет (г. Житомир, Старий бульвар, 7)
E-mail: evgenyy.levkovskyy@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 04.12.2018 р.

Фахове рецензування: 22.12.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Зінчук Т. О., Левківський Є. В. Корпоративна соціальна відповідальність вертикально інтегрованих структур аграрного бізнесу як умова сталого розвитку. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 39 – 49.

*